

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF THE FORMATION OF GENDER CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

У вступі зазначено що виміром повноти прояву й рівня розвитку гендерної культури (ГК) є певні критерії, сутнісні ознаки, обрані за основу оцінювання досліджуваного явища, за умови конкретних та об'єктивних показників. Розглянуто форми вияву ознаки, обраної за основу критерію, що уможливило його якісний та кількісний його опис, визначено як показник. В основній частині зазначено, що поняття «критерій» позначає основу для оцінки, визначення чи класифікації будь-якого явища, його мірило. В педагогіці через складність та багатозначність проявів предмета його дослідження розробка критеріїв являє собою певні труднощі. Виокремлено та охарактеризовано в складі гендерної культури основні блоки: когнітивний – знання для успішної самореалізації особистості, як представника певної статі; мотиваційний – мотиви до підвищення ГК; операційний (процесуальний) – вміння та навички для успішної самореалізації; особистісний – необхідні особистісні якості людини; спрямованість на ціннісні орієнтири. Встановлено, що навіть попри незначні розбіжності в назвах компонентів гендерної культури, науковці пропонують загальноприйняте бачення щодо визначення критеріїв і відповідних їм показників, які характеризують сформованість гендерної культури дітей, підлітків, молоді. Розглянуто процес формування гендерної культури студентів закладу вищої освіти через вияв сформованості структурних компонентів: когнітивного (знань-змістового), рефлексивного (аналітичного, аксіологічного, емоційно-ціннісного), діяльнісного (практико-орієнтованого, дієво-практичного), відповідно до предмета нашого дослідження, ми виокремили загальноприйняті компоненти ГК (когнітивний, рефлексивний та дієво-практичний), що характеризують сформованість гендерної культури, і конкретизували критерії кожного з них. Отримані результати можуть бути використані у практиці роботи закладів вищої освіти з формування гендерної культури студентів, організації методичної роботи з викладачами та розроблення її методичного забезпечення.

Ключові слова: критерій, гендерна культура, формування гендерної культури, заклад вищої освіти.

In the introduction, it is stated that the measure of the completeness of the manifestation and level of development of gender culture (GC) is certain criteria, essential signs, chosen as a basis for evaluating the phenomenon under study, under the condition of specific and objective indicators. Forms of manifestation of the characteristic selected as the basis of the criterion that enables its qualitative and quantitative description are considered, defined as an indicator.

In the main part, it is stated that the concept of "criterion" denotes the basis for evaluation, definition or classification of any phenomenon, its measure. In pedagogy, due to the complexity and ambiguity of the manifestations of the subject of its research, the development of criteria represents certain difficulties. The main blocks of gender culture are distinguished and characterized: cognitive - knowledge for successful self-realization of an individual as a representative of a certain gender; motivational - motives to increase blood pressure; operational (procedural) – skills and abilities for successful self-realization; personal - necessary personal qualities of a person; focus on value orientations. It has been established that, despite minor differences in the names of the components of gender culture, scientists offer a generally accepted vision regarding the definition of criteria and their corresponding indicators that characterize the formation of the gender culture of children, adolescents, and young people. The process of forming the gender culture of students of a higher education institution was considered through the identification of the formation of structural components: cognitive (knowledge-content), reflective (analytical, axiological, emotional-value), activity (practical-oriented, effective-practical), according to the subject of our research, we singled out the generally accepted components of GC (cognitive, reflexive and effective-practical) characterizing the formation of gender culture, and specified the criteria for each of them. The obtained results can be used in the work practice of higher education institutions for the formation of the gender culture of students, the organization of methodical work with teachers and the development of its methodical support.

Key words: criterion, gender culture, formation of gender culture, institution of higher education.

УДК [378.015.311:305 (477.7)]:338.431
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.42>

Шлеїна Л.І.,

докт. філософії, освітні, пед. науки,
доцент кафедри
суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Зімонова О.В.,

ст. викладач кафедри
суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні серед пріоритетів зовнішньої політики найвищим пріоритетом України виступає євроінтеграція. Сучасні умови суспільного розвитку України позначені прагненням країни до вступу в загальноєвропейський культурно-політичний простір, що робить злгоденним питання реформування всієї системи освіти шляхом переорієнтації на світові стандарти. Істотно змінюється структура освіти, переглядаються концептуальні підходи до змістової та функціональної сторони. Головне завдання сучасної освіти полягає у формуванні не лише

освіченої особистості. Випусник навчального закладу сьогодні повинен бути людиною, спрямованою на подолання стереотипних уявлень минулого, вільною від будь-яких дискримінаційних установок, тобто бути людиною дійсно культурною, яка добре знайома з інтелектуальним досвідом попередніх поколінь та намагається поєднати кращі його надбаня із сучасним рівнем наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми гендерної освіти та гендерної педагогіки в Україні стали предметом дослідження П. Горностаєв, І. Іванової, В. Кравця, Н. Кутової, Л. Харченко,

О. Цокур, Л. Штильової. Особливості впровадження гендерного підходу в систему сучасної освіти обґрунтовані О. Гродською, О. Ільченко, А. Керимовою, В. Кравцем, А. Матляк, О. Місюкевич, А. Тюрменко, Л. Штильовою. Проблеми гендерного виховання та формування гендерної культури розкривають О. Андрусик, Т. Бутурлін, Е. Кучеренко, Н. Самойленко, К. Троян, О. Цокур, А. Чайка, М. Воронка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення компонентів, критеріїв та показників сформованості ГК студентів ЗВО.

Мета статті визначити та конкретизувати компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Виміром повноти прояву й рівня розвитку ГК є певні критерії, сутнісні ознаки, обрані за основу оцінювання досліджуваного явища, за умови конкретних та об'єктивних показників. Форму вияву ознаки, обраної за основу критерію, що уможлиблює його якісний та кількісний його опис, визначаємо як показник. Об'єктивні критерії є показниками ефективності процесу формування ГК.

Поняття «критерій» позначає основу для оцінки, визначення чи класифікації будь-якого явища, його мірило. В педагогіці через складність та багатозначність проявів предмета його дослідження розробка критеріїв являє собою певні труднощі. В словнику зазначається, що критерій являє собою необхідну та достатню умову прояву або існування явища або процесу. Зрозуміло, що розгляд досліджуваного явища передбачає не тільки визначення його ознак, компонентів, але й критеріїв, що визначають вияв тієї чи іншої ознаки процесу чи явища [9, с. 95].

В словнику за редакцією В. Радула критерій визначається як ознака, за якою класифікуються, оцінюються (та отримують оцінки) відповідним індикатором психічні явища, дії або діяльність [10]. Основними критеріями оцінки будь-якого процесу або явища є показники з певним ступенем виразності. На підставі саме такої логіки доречно пов'язувати критерії ГК з її структурою.

У визначенні переліку компонентів ГК основою стали роботи науковців. Ю. Бичихін виокремив в структурі ГК компоненти: аксіологічний – система гендерних цінностей як ідеологічна основа процесу, що дозволяє усвідомити свою статевою рольову ідентичність; операційний – сформованість умінь технологічно грамотно та ефективно вирішувати завдання, пов'язані з реалізацією гендерних ролей та функцій, визначати ціннісні орієнтації, позицію, висловлювати точку зору, оцінювати гендерні відносини; особистісно-творчий – своєрідність та неповторність гендерної поведінки особистості, що забезпечують її привабливість, ефективність взаємодії з представниками протилежної статі. При

цьому критеріями сформованості ГК дослідник вважає: когнітивний – здатність визначити свою статевою приналежність, диференціювати позитивні та негативні гендерні стандарти спільноти; готовність засвоювати форми гендерних відносин (норми етики); аксіологічний – ціннісне ставлення до представників іншої статі, сформованість гендерних норм і функцій, здатність усвідомлювати та диференціювати позитивну та негативну поведінку; поведінковий – вміння досягати взаєморозуміння, встановлювати позитивні гендерні відносини, опанувати полісуб'єктний стиль спілкування, ефективно здійснювати гендерні ролі та функції; особистісно-творчий – креативність у гендерній поведінці, адекватність суб'єктної позиції особистості в гендерних відносинах, індивідуальний стиль у спілкуванні з представниками протилежної статі.

П. Терзі в структурі ГК студентів технічних ЗВО визначає наявність трьох провідних компонентів, пов'язаних один з одним: когнітивного, аксіологічного та дієво-практичного. Критеріями їх виміру, відповідно, пропонує наступні: інтелектуальний, ціннісний і поведінковий [11].

На думку О. Цокур, основними компонентами ГК студентів є:

- когнітивний, що забезпечує знання понятійно-термінологічного апарату та розуміння основних ідей гендерної теорії; наявність адекватних уявлень про діапазон ролей, обов'язків і норм маскулінності / фемінності в історичній ретроспективі й на сучасному етапі розвитку суспільства; знання сутності основних психологічних теорій маскулінності та фемінності (психоаналітичної, компліментарності, андрогінії, соціального навчання і т.д.); осмислення функцій гендерних стереотипів та гендерних схем; розуміння особливостей становлення гендерної ідентичності особистості;

- аксіологічний, що забезпечує визнання доцільності ідей гендерної рівності, цінності кожної особистості та її самореалізації, незалежно від статевої приналежності; орієнтація на забезпечення рівних можливостей та участі представників жіночої та чоловічої статі в публічній і приватній сферах життя; відмова від застарілих гендерних (патріархатних) стереотипів (ігнорування жіночого досвіду, ролі в суспільстві; поляризація чоловічих і жіночих якостей, діяльностей, абсолютної фемінності / маскулінності; асиметрія в розподілі влади та доступу до ресурсів, обмеження прав і можливостей у виборі професії, розподілі добробуту тощо); спрямованість на самопізнання гендерних особливостей своєї особистості; позитивне ставлення до себе як представника певної статі; орієнтація на самовдосконалення якостей своєї особистості за допомогою розширення репертуару та діапазону гендерних ролей;

- дієво-практичний, що забезпечує прояв поваги до особистості, незалежно від її статевої

приналежності та виявлення рис маскулінності / фемінності; толерантність у взаємодії з людьми різного спрямування їх гендерної ідентичності; демонстрація досвіду егалітарної поведінки з людьми протилежної статі в різних ситуаціях (навчальних, професійних, ділових, сімейно-побутових і т.д.); непримиренність у боротьбі з гендерними стереотипами в особистому досвіді статевої ролі взаємодії; виконання дій в типових та нетипових для чоловічих і жіночих ролей видах діяльності; самовиховання якостей особистості, що сприяють становленню гендерної ідентичності позитивної спрямованості, що відповідає біологічній статі [12, с. 244–246].

Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець та ін. визначають когнітивний (знанняво-змістовий); діяльнісний (практико-орієнтований); рефлексивний (аналітичний) компоненти ГК [4; 6; 8; 7]; О. Васильченко, Т. Говорун, В. Кравець та ін. конкретизують такі структурні компоненти ГК: когнітивний, емоційно-оцінний (ціннісно-смісловий, рефлексивний), практичний (поведінковий) [3, с. 5–19].

Як бачимо, навіть попри незначні розбіжності в назвах компонентів ГК, науковці пропонують загальноприйняте бачення щодо визначення критеріїв і відповідних їм показників, які характеризують сформованість ГК дітей, підлітків, молоді. Відповідно до теоретичних засад гендерного виховання, спираючись на підходи більшості науковців [1; 2; 5; 11; 12] щодо розгляду процесу формування ГК студентів ЗВО через вияв сформованості структурних компонентів: когнітивного (знанняво-змістового), рефлексивного (аналітичного, аксіологічного, емоційно-ціннісного), діяльнісного (практико-орієнтованого, дієво-практичного), відповідно до предмета нашого дослідження, ми виокремили загальноприйняті компоненти ГК (когнітивний, рефлексивний та дієво-практичний), що характеризують сформованість ГК студентів ЗВО, і конкретизували критерії кожного з них.

Компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО конкретизуємо, з урахуванням логіки розвитку особистісного зростання.

Когнітивний компонент (знанняво-змістовий) маємо оцінювати за допомогою критерію «гендерна обізнаність», що містить показники:

– **розуміння** сутності та значення гендерної проблематики щодо гендерної ідентичності, гендерних ролей, гендерних відносин, гендерної рівності, гендерних стереотипів, шляхів та засобів формування гендерної ідентичності, ефективного виконання гендерних ролей, позбавлених гендерної нерівності, побудови конструктивних гендерних відносин на основі егалітарності в публічній і приватній сферах життя;

– **усвідомлення** необхідності ГК, просування ідей і цінностей гендерної рівності, дотримання законодавства щодо забезпечення гендерної рівності;

– **осмислення** нових гендерних досліджень, ідей і цінностей гендерної рівності, гендерних стратегій особистості, основних теорій маскулінності/фемінності.

Рефлексивний компонент (аксіологічний, аналітичний) маємо оцінювати за допомогою критерію «гендерна чутливість», що містить показники:

– **визнання** гендерних цінностей, гендерних прав, гендерної рівності;

– **прийняття** гендерної ідентичності інших людей, гендерних відносин, заснованих на системі загальнолюдських та національних моральних цінностей;

– **спрямованість** на самовиховання, гармонійне поєднання маскулінних і фемінних рис у цілісній особистості, досягнення гендерної ідентичності, ефективного виконання гендерних ролей.

Дієво-практичний компонент (діяльнісний, практико-орієнтований) маємо оцінювати за допомогою критерію «доцільна гендерна поведінка», що містить показники:

– **прояв** гендерної ідентичності, з якою пов'язаний психосоматичний потенціал, доцільної гендерної поведінки, ефективного виконання гендерних ролей, конструктивних гендерних відносин на основі егалітарності в публічній і приватній сферах життя, поваги до особистості, незалежно від її статевої приналежності та гендерної ідентичності;

– **розвиток вмінь та навичок** керування мотивами доцільної гендерної поведінки, боротьби з деструктивним впливом гендерних (патріархатних) стереотипів (ігнорування ролі жінок у суспільстві, поляризація чоловічих і жіночих якостей, абсолютної фемінності/маскулінності, асиметрія в розподілі влади й доступу до ресурсів, обмеження прав і можливостей у виборі професії і т.д.) в особистому досвіді взаємодії;

– **здійснення** самовиховання, гармонійне поєднання маскулінних і фемінних рис у цілісній особистості, досягнення гендерної ідентичності, виконання сімейних, професійних, соціальних ролей, позбавлених гендерної нерівності, та видів діяльності, типових й нетипових для чоловіків і жінок для досягнення гендерного балансу в сучасному суспільстві, просування ідей і цінностей гендерної рівності.

Висновки. Компоненти, критерії та показники сформованості ГК студентів ЗВО конкретизували, з урахуванням логіки розвитку особистісного зростання, виокремивши когнітивний, рефлексивний, дієво-практичний компонент. Отримані результати можуть бути використані у практиці роботи закладів вищої освіти з формування ГК студентів, організації методичної роботи з викладачами та розроблення її методичного забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильченко О. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 23 с.
2. Вовк Л. М. Педагогічні умови виховання гендерної культури молодших школярів у навчально-виховній діяльності початкової школи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2017. 219 с.
3. Говорун Т. Ідентифікація як соціально-педагогічний феномен диференціації статі : дис. ... канд. пед. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012, 381 с.
4. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.
5. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогіка». 2009. № 147. С. 61–66.
6. Кікінежді О. Гендерна ідентифікація молоді як психолого-педагогічна проблема. *Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи* : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТДПУ, 2003. С. 6–12.
7. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
8. Олійник В. Гендерна політика Європейського Союзу в Україні. Аналітична доповідь / за ред. О. Кисельової. URL: http://ua.boell.org/sites/default/files/lsi_gender_analyse_ukr.pdf
9. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
10. Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін. / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОБ, 2004. 304 с.
11. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2007. 20 с.
12. Цокур О. Формування гендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних засад дослідження проблеми. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 27–29 квітня 2011 р., Тернопіль : Київ, 2011. С. 244–246.
13. Шлеїна Л.І. Сутність компетентнісного підходу у вищій освіті / Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки Випуск 81 (3) 2018. С 50-54.